

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Saliyeva Nargiza Xalbek qizi

**Urganch davlat pedagogika institutining Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
talabasi.**

E-mail: saliyeevan@gmail.com

Annotatsiya: Maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishga bag'ishlangan: bolaning tabiatga, o'ziga va odamlarga tabiatning bir qismi sifatida qarash, u foydalanadigan tabiiy narsalar va materiallarga to'g'ri munosabatda bo'lish va bolalarni tabiatni sevishga va hurmat qilishga, uni himoya qilishga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: ekologiya, madaniyat, ekologik ta'lim, shakllanish, tabiat, axloq, o'yin motiv.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.

**Салиева Наргиза Халбековна Студентка Ургенчского
государственного педагогического института кафедры «Дошкольное
образование и естественные науки»**

E-mail: saliyeevan@gmail.com

Аннотация: Статья посвящена формированию экологической культуры у детей дошкольного возраста: представлению ребенка о природе, о себе и людях как о ее части, правильному отношению к используемым им природным объектам и материалам, а также воспитанию детей любви и уважения к природе, ее охране.

Ключевые слова: экология, культура, экологическое образование, формирование, природа, нравственность, игровой мотив

KIRISH

Zamonaviy sivilizatsiyaning global muammolarining kuchayishi, dunyoning ko'plab nuqtalarida ekologik vaziyatning yomonlashishi bugungi kunda jamiyatning yosh avlodni ekologik tarbiyalash masalalariga tobora ortib borayotgan e'tiboridan kelib chiqadi. Axir, atrofimizdagi dunyo bitmas-tuganmas bilim manbai. Insonni tabiat bilan tanishtirish, uni o'rganish orqali har doim uning dunyoqarashini shakllantirish vositasi bo'lib xizmat qilganva yoshligidanoq, inson uni tanishi va, albatta, sevishni, himoya qilishni, oqilona foydalanishni, dunyoning halokatli qismi

emas, balki chinakam ijodkor bo'lishni o'rganishi kerak. Shuning uchun maktabgacha pedagogikaning muhim yo'nalishi ekologik ta'limdir.

Ekologik ta'lim-bu bolalarni tabiat bilan tanishtirish, bu pedagogik jarayon ekologiyaning asosiy g'oyalari va tushunchalariga tayanganda ekologik yondashuvga asoslanadi. Ekologik ta'limning asosiy maqsadi ekologik madaniyatning tamoyillarini shakllantirishdir: bolaning atrofdagi tabiatga, o'ziga va odamlarga tabiatning bir qismi sifatida to'g'ri munosabatini anglatishdir.

Maktabgacha yosh o'qituvchi va bolaning birgalikdagi faoliyati orqali ekologik madaniyatni shakllantirish uchun sezgir davr. "Ekologik madaniyat" tushunchasi murakkab va ko'p qirrali. Hozirgi vaqtda maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini tarkibiy qismlari bo'lgan shaxsiyat sifati sifatida aniqlash mumkin:

- tabiatga qiziqish va uni himoya qilish muammolari;
- tabiiy ob'ektlar va ularni himoya qilish, tirik mavjudotlarni himoya qilish usullari to'g'risida bilim;
- tabiatga nisbatan axloqiy va estetik tuyg'ular;
- tabiiy muhitga nisbatan ekologik jihatdan vakolatli faoliyat (kattalar bilan birgalikda);
- tabiiy muhitda shaxsning faoliyati va xatti-harakatlarini belgilaydigan motivlar.

Nikolaeva S.N. maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyati asoslarini shakllantirish tabiatga ongli ravishda to'g'ri munosabatni shakllantirishdir, deb hisoblaydi. Bunday munosabat intellektual, hissiy va samarali tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Ularning kombinatsiyasi bolaning axloqiy pozitsiyasini tashkil etadi, bu uning mustaqil xatti-harakatlarining turli shakllarida namoyon bo'ladi. Tabiatga ongli va to'g'ri munosabatni tarbiyalashning boshlang'ich bo'g'ini-bu yovvoyi tabiatning yetakchi qonuniyatlarini aks ettiruvchi aniq bilimlar tizimi:

- turlarning xilma-xilligi,
- ularning yashash muhitiga moslashishi,
- o'sish va rivojlanish jarayonidagi o'zgarishlar,
- jamiyatdagi hayot.

5-7 yoshli bolalar tomonidan bunday bilimlarni o'zlashtirish imkoniyati ko'plab olimlarning pedagogik tadqiqotlari bilan isbotlangan (Komarova I. A., Kondratieva N. N., Samorukova P. G., Xaydurova I. A.). Maktabgacha ta'lim muassasasida ekologik ta'lim kontsepsiyasi (S. N. Nikolaeva) shuni ko'rsatadiki,

ekologik madaniyat asoslarini shaxs sifati sifatida shakllantirish quyidagilarni o'z ichiga oladi: tabiatga, uning birligiga, inson hayoti uchun ahamiyatiga, inson – tabiat – jamiyat tizimidagi o'zaro munosabatlarga bilim va munosabatni shakllantirish;

- o'yinlar orqali intellektual va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish;
- ekologik xarakterdagi qiymat yo'nalishlarini tarbiyalash;
- motivlarni, ehtiyojlarni, maqsadga muvofiq xatti-harakatlar va faoliyat odatlarini, axloqiy hukm qilish qobiliyatini, shu jumladan o'yin faoliyati davomida shakllantirish;
- atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha faol amaliy faoliyatda ishtirok etish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatining dastlabki elementlari kattalar boshchiligidagi bolalarning ularni o'rab turgan predmet-fazoviy dunyo bilano'zaro ta'siri asosida shakllanadi. Bolalarda ekologik madaniyatni yanada tarbiyalash tizimli biotsentrik yondashuv ta'siri ostida amalga oshiriladi-didaktik muammolarni hal qilish o'quv jarayoni bilan bog'liq bo'lib, unda maqsadlar aniq belgilangan, ularga erishish yo'llari aniqlangan va tavsiflangan.

Ekologik madaniyatni shakllantirishning zaruriy sharti insonning tabiat bilan munosabatlarining ijtimoiy shartlilikini anglashdir. Tabiiy munosabatlarga inson aralashuvining uzoq muddatli oqibatlarini bashorat qilish qobiliyati ekologik madaniyatning zarur xususiyatini tashkil etadi.

Bu shuni anglatadiki, ekologik madaniyatning shakllanishiga ta'sir qiluvchi barcha omillarning imkoniyatlarini tahlil qilish kerak:

1. Uzluksiz ekologik ta'lim tushunchalari.
2. Maktabgacha ta'lim muassasasida va boshlang'ich maktabda ekologik ta'lim va ular o'rtasidagi uzluksizlikka rioya qilish.
3. o'qituvchining shaxsiyati.
4. Ekologik rivojlanish muhiti.

Asosiy shartlardan biri doimiy ekologik ta'limning yagona kontsepsiyasining mavjudligi. Lvova S. P. uzluksiz ekologik ta'lim kontsepsiyasini tahlil qilib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi shartlarni aniqladi:

1. Uzluksiz ekologik ta'limning tegishli me'yoriy-huquqiy bazasini ishlab chiqish.
2. Ekologik ta'limning barcha darajalari va yo'nalishlarini kadrlar bilan ta'minlash.

3. Faolo‘quv muhitini tashkil etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlashni rivojlantirish.

Ekologik madaniyatning dastlabki elementlari maktabgacha ta‘lim muassasasida yotadi. Maktabgacha ta‘lim muassasasi va boshlang‘ich maktabo‘rtasida ekologik madaniyatni shakllantirish bo‘yicha ishlarda uzluksizlikka rioya qilish bir xil darajada muhim shartdir. Bolalar bog‘chasida ekologik madaniyatni shakllantirishning muvaffaqiyati nafaqato‘qituvchining ushbu jarayonni qanday tushunishiga, balki ularnio‘quv jarayoniga kiritish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga ham bog‘liq.

Keling, asosiylarini ajratib ko‘rsataylik: maktabgacha yoshdagi bolalar va yosho‘quvchilar tomonidan tabiatni idrok etish va bilishning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, fanlararo aloqalarni kuchaytirish, o‘lkashunoslik yondashuvini amalga oshirish, hayot va mehnat bilan yaqin bog‘liqlik, o‘quv va tartibga solinmagan faoliyatningo‘zaro bog‘liqligi, o‘qituvchining, kattalar va bolalarning tabiatiga ijobiy munosabat misollaridan foydalanish, komponentlar.

Tabiatni idrok etishning yoshi va psixologik xususiyatlari haqida gapirganda, shuni ta‘kidlash kerakki, maktabgacha yoshda bilim, his-tuyg‘ular, baholashlar, tajribalar, qobiliyat va qiziqishlarni maqsadli shakllantirishning faol jarayoni mavjud. Ta‘sirchanlik va sezuvchanlik bu asrning eng muhim xususiyatidir. o‘zlarining ijtimoiy tajribalarining etishmasligi ularni ta‘lim ta‘siriga juda moslashuvchan qiladi.

Tabiat bilan aloqa maktabgacha yoshdagi bolalarda hissiy munosabatni keltirib chiqaradi, chunki uo‘zining yorqinligi, xilma-xilligi, dinamikasi bilan barcha his-tuyg‘ularga ta‘sir qiladi. Atrofdagi dunyoga xushyoqish va jalb qilish namoyon bo‘ladi. Ekologik madaniyatni shakllantirishda o‘lkashunoslik yondashuvi muhim ro‘l o‘ynaydi, bu ona yurt tabiatini har tomonlama o‘rganishni o‘z ichiga oladi va uning ichidagi, shuningdek tabiat va jamiyato‘rtasidagi munosabatlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini shakllantirishning navbatdagi shartio‘qituvchining shaxsiyati bo‘lib, uning xususiyatlari ta‘lim tizimining zamonaviy darajasi tomonidan taqdim etilgan umumlashtirilgan talablardan iborat.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta‘limi bo‘yicha uslubiy ishlanmalarga e‘tibor qaratib, shuni ta‘kidlash mumkinki, maktabgacha ta‘lim muassasasi ekologik rivojlanish muhitini yaratishda keng imkoniyatlarga ega.

Uning vakolatli va uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etilishi maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyati asoslarini yanada muvaffaqiyatli shakllantirishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki ekologik madaniyat shaxsning asosiy asoslaridan biri sifatida maktabgacha yoshdagi bolaning tabiatga bo'lgan ma'naviy-axloqiy ongi va hissiy jihatdan rang-barang munosabatini shakllantirishdir degan xulosaga kelishimiz mumkin.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Bystray, E. B. maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta'limi nazariyasi va texnologiyasi : monografiya [matn] / E. B. Bystray. Chelyabinsk, 2017 yil. 221 s.
2. Vinogradova, N. F. tabiat bilan tanishish jarayonida bolalarning aqliy tarbiyasi: bolalar bog'chasio'qituvchisi uchun qo'llanma [matn] / N. F. Vinogradova. Moskva: Ma'rifat, 2015. 268 s.
3. Zaxarova, A. S. katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarni jonsiz tabiat dunyosi bilan tanishtirishda kognitiv rivojlanish usuli sifatida bolalar eksperimentining roli (ish tajribasidan) [elektron resurs] / A. S. Zaxarova // yosh olim. – 2015. – № 23. 954-958-betlar. - Kirish rejimi: <https://moluch.ru/archive/103/23854/> (kirish sanasi: 13.05.2019).
4. Ivanova, A. I. bolalar bog'chasida ekologik kuzatuvlar va tajribalar: usul. qo'llanma [matn] / A. I. Ivanov. Moskva: sfera savdo markazi, 2009. 56 s. (dou dasturlari).
5. Leontieva, O. M. maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish [matn] / O. M. Leontieva // Maktabgacha pedagogika (uslubiy kabinet). – 2015. № 1. 16 18-sahifa.